

Tsensuur, privaatsus ja Internet

Kaido Kikkas
EIK 2014/2015

Kaido Kikkas 2014. Käesoleva dokumendi paljundamine, edasiandmine ja/või muutmine on sätestatud ühega järgnevatest litsentsidest kasutaja valikul:

* GNU Vaba Dokumentatsiooni Litsentsi versioon 1.2 või uuem

* Creative Commons Autorile viitamine + Jagamine samadel tingimustel 3.0 Eesti litsents (CC BY-SA)

"Pole midagi uut päikese all" (Koguja)

- Tsensuuri on mainitud juba vanas Egiptuses
- Kreeka ja Rooma ühiskond
- Mainitud Piiblis (prohvetite tagakius)
- *Index librorum prohibitorum*
- NL - kogu usukirjandus tabu
- ...

America the Beautiful

- Ühelt poolt tahab olla demokraatia musternäide
- Teiselt poolt väga räige tsenseerimise juhtumid
- Comstock Act (Federal Anti-Obscenity Act)
-vastu võetud 1873, päris tühistatud pole tänini
 - Voltaire, Boccaccio, Chaucer....
 - 1001 ööd
 - Dr. Dolittle
 - Onu Tomi onnike
 - Tom Sawyer, Huckleberry Finn

Internetitsensuur

- Üldiselt suhteliselt uus asi, pärineb suuremalt jaolt 90.-ndatest
- Põhjus: pröökajad ei teadnud pikka aega temast midagi...
- Kisa algus - 1995. aasta "Time" kaanelugu "Cyberporn" võrguporno kohta - hilisemal ajal peetud täiesti ebakompetentseks kirjutiseks

Küsimuse tähtsus

- Ligipääs infole - täisväärtuslikuks kodanikuks olemise eeltingimus
- Piiramine seab selle küsimärgi alla
- Info \implies võim \implies raha
- Arvamuste mahasurumine \iff demokraatia
- Suurim probleem just „demokraatlikes“ lääneriikides

Heal lapsel mitu nime

- Filtreerimine => "mustus välja, puhas jääb"
- Blokeerimine => "juurdepääsu keelamine"
- Tsenseerimine => "võimu kasutamine juurdepääsu keelamiseks"

SAMA TÄHENDUS, ERI HINNANGUD!

Tehnologia

Näiteid:

- Bess (N2H2)
- CyberSitter (Solid Oak Software)
- CyberPatrol (SurfControl - USA-s kasutatavaim pakett)
- Net Nanny (Net Nanny Software)
- NetRated (PC DataPower)
- Smartfilter (Secure Computing Corporation)
- Surfwatch (SurfControl)
- I-Gear (Symantec)
- Websense (Websense)
- X-Stop (f8e6 Technologies)

Filtreerimisviise

- DNSi tsenseerimine
- Spetsiaal-*proxy*
- Võtmesõnade filtreerimine
- Portide sulgemine (vältimaks *proxy* kaudu tsensorist möödapääsemist)
- „Valge nimekiri“
- IP blokeerimine ruuterites
- Serveri- ja kliendipõhised rakendused

“Vaim on valmis, kuid liha nõder“

- Aadressi blokeerimine - enamik. Robustne!
- Võtmesõna blokeerimine – kirvega kure püük
- Tehisintellektil põhinev – kallis ning ebatäiuslik: ükski tänane tehisintellektisüsteem ei küüni juriidilise teksti mõistmise ligidalegi
- "Valge nimekiri" - suuremas veebis mõttetu (vastuolu veebi üldise olemusega)

Suur probleem

- Kõik eespoolmainitud tarkvarapaketid on omandvara, tegemist on USA mastaabis suure äriaga (muudes riikides kasutatakse märgatavalt vähem!)
- Enamasti on andmebaas "ärisaladus"!
- Sisuliselt blokeerib programm seda, mida selle autor soovib. Kasutajalt eriti ei küsita.
- TULEMUS KASUTAJA JAOKS:
kept in dark, fed on shit
- Eriti hullul juhul muutub puhtakujuliseks poliitika ja võimu tööriistaks

Mida annab blokeerida?

- Veebisaite (lugemist ja kirjutamist)
- E-posti (lugemist ja kirjutamist)
- Jututube, diskussioonigruppe, sõnumisüsteeme
- Kasutajanimetid
- Tulevikus ka graafikat, audiot ja videot

Kus toimub?

Võrgus:

- » Kohalik masin
- » Serveri *upstream*
- » Teenusepakkuja

Füüsiliselt:

- » Kodu
- » Kool
- » Raamatukogu
- » Kontor

- USA-s 2001. aasta CIPA – kõigis koolides ja avalikes raamatukogudes tuleb filtreerida!

Põhiprobleemid

- Ikka ja jälle: kes otsustab? (isegi porno pole otseselt illegaalne!)
- Mis saab pidevalt muutuva portaaliga?
- Mis siis, kui lapsevanem on "kiiksuga" ja keelab ära palju vajalikku?
- Privaatsusküsimused – paljud süsteemid võimaldavad registreerida „keelatud“ lehtede külastamise katseid

Veel hädasid

- ei blokeeri kõike, mida peaks blokeerima
- blokeerivad palju sellist, mida ei peaks blokeerima ("ass", "pussy" jt. mitmetähenduslikud sõnad)
- ei ole piisava haardega
- ei pea ajaga sammu
- võimalik haneks püüda
- aeglustavad tööd

Blokeeritakse...

- mõningaid porno- ja ebasünda tekstiga saite
- paljusid "vastuolulisi" - kodanikuõiguste eest võitlejad, rohelised, seksuaalvähemused, sünnikontrolli eestkõnelejad, puuetega inimesed, isegi USA demokraate blokeeritakse palju enam kui vabariiklasi!
- Suurt hulka asjassepuutumatud

“Blokeeri mind!”

- Huvitav fakt: erinevad “täiskasvanute” saidid pigem soodustavad aktiivselt blokeerimist kui et üritavad seda vältida
- N: <http://www.playboy.com/articles/parental-controls/index.html>

Mõnel juhul ehk ka vastutustunne, kuid enamasti hea vabandus stiilis “me ju aitame kaasa”

Paar jaburat näidet

- CyberPatrol blokeerib ära Useneti grupi soc.feminism, NetNanny ja CyberSitter USA rahvusliku naisteorganisatsiooni, X-Stop blokeerib Ameerika ülikoolide naisorganisatsiooni... Mis nende naistega lahti on???
- Sama programmi tulemused uudisgruppidest:

misc.headlines	SexActs Violence/Profanity
misc.health.injuries.rsi.moderated	SexActs Violence/Profanit
soc.feminism	SexActs Violence/Profanity
talk.abortion	SexActs
rec.games.chess.analysis	Quest/Illegal/Gamble...
- Bess jättis katsetustel rahumeeli blokeerimata www.hardcoresex.com'i. Selle asemel blokeeriti terve hulk täiesti seostamatuid veebisaite
- Hulk Linuxi veebisaite sattus alkoholi alla... Süüdi oli WINE
- SurfWatch liigitas *Sexually Explicit*'iks värskelt registreeritud www.plugandpray.com'i ja blokeeris ära veebisaidi, millel aktiivselt propageeriti veebi filtreerimist

Hot chick with nice pussy...

Araablased

- ÜRO 1999 inimõiguste raport kirjeldab Interneti arengut araabiamaaades:
 - Peale Iraagi, Liibüa ja Süüria igal pool saadaval
 - Aga:
 - Proxy'de tsenseerimine
 - Hinnapoliitika
 - Seadusandlus
 - Pealtkuulamine

Kolm ohtlikku tehnikat

- Otse-satelliitside
- Tugev krüpteerimine
- Anonüümne remailer

Siiani olnud löögi all peamiselt arengumaades, kuid tendents nende piiramisele on ka Läänes

ÜRO soovitused

- garanteerida üldine väljendusvabadus ning seejärel veenduda, et kõik kommunikatsioonivormid seda toetavad
- võimalus Internetist saada ja sinna saata infot on väljendusvabaduse oluline osa
- blokeerimismehhanismid, kui neid üldse kasutatakse, peavad olema üksikisikute, mitte valitsuste hallata.
- Andmeedastajad (näiteks ISP-d) ei peaks üldiselt vastutama edastatava info sisu eest.
- Tugevad krüpteerimisalgoritmid peavad olema avalikult kättesaadavad
- Riigi sekkumine ei tohiks rikkuda mainitud õigusi ja peab igal juhul alluma õiguskontrollile
- Üksikisikul peab olema õigus saata ja saada infot anonüümselt

Pada sõimab katelt...

- "When the Declaration of Independence is banned from the citizens of Saudi Arabia so that they won't get ideas, we call it culturally backward. And when it's banned from our own libraries by our own government, then what do we call it?" - Michael Sims, Censorware Projecti asutajaliige
- "Sir, request permission to read about molecular medicine, sir! " - kriitilisest artiklist nimega "Kill people, break things, stop looking at that“
- http://www.ericumansky.com/2004/09/pentagon_acknow.html - Pentagon blokeerib “mitteametlikke” saite, mis teatavad inimkaotustest erinevates konfliktides

... ühed mustad mõlemad (ehk sõda terrorismiga)

- 11.09.01 – uus tsensuuri tõusulaine
- Patriot Act – võeti Kongressis vastu 5 nädalat peale koostamise algust (oktoobris 2001)
- Muuhulgas sätestab ka Interneti pealtkuulamise
- „Patriot 2“ ehk „Son of Patriot“ veidi hiljem - krüpteerimine on teatud tingimustel kuritegu
- 2002 – Homeland Security: 160 000 nukki. Carnivore saab uue hoo

Internet ja salastamine läbi aegade

- Sõjaline - tippsaladus
- Teadus - mõneti salajane
- Haridus ja NGO - mitte eriti
- Äri - mõneti salajane
- Isik - privaatsus!

Kahtepidi asi

- Ühelt poolt soodustab ebaisikulisust ning ano- ja pseudonüümsust (nn. kuvaripeitus)
- Teisalt - alati on pealtkuulamise/vaheltlõike võimalus
- Tuvastada saab enamasti tagantjärele, kui tulemus juba avaldunud
- Väliseid erinevusi "puhta" ja "lõigatud" info vahel ei ole või on neid raske avastada

Minu kodu on minu kindlus?

- Võrreldes traditsioonilise privaatsusega
 - Olukorda raskem kontrollida
 - Tagantjärele tarkus
 - "Kõike, mida ütlete, võidakse kasutada teie vastu" - otseselt või kaudselt, kohe või aastaid hiljem
 - Identiteedivargus on lihtsam kui varem, selle tagajärjed aga võivad minna üsna tõsiseks
 - Seadusandlik kaitse on nõrgem

Privaatsus kui äriobjekt

- Kaks leeri:
 - Säilitamisega teenivad (turvamehed, adminnid)
 - Rikkumisega teenivad (vargad, spammerid)
- Võimalik ka kokkumäng

Motiiv määrab

- Andmete kogumine on neutraalne, eetiline hinnang saab lisanduda vaid kasutamisele
 - Perearst
 - Elion, EMT vmt suurfirma
 - Reklaamibürood
 - Spammerid
 - Kriminaalid

Miks nii palju kisa?

- Taandub kahele Interneti suurele võimalusele
 - Jälgida teiste tegevust nende teadmata
 - Koguda, süstematiseerida ja pikaajaliselt säilitada järjest suuremaid infomahtusid
- Privaatsus eeldab teatavaid kirjutamata reegleid – s.t. osaliste teatud küpsustaset (*consenting adults*)
- Enamasti on netireaalsus aga teistsugune
- Tulemus: privaatsuse ja turvalisuse vägikaikavedu nendevahelise koostöö asemel

-
- Info kogumine üha enam võimalik täiesti legaalsel teel
 - Ka kõige väiksemad "ämbrid" saab registreerida
 - Hoidmine pole probleem - infot saab kasutada kõige soodsamal momendil (näit. valimisvõitluses). Enamasti mõjub juba "väljakaevamine", harilikult aga lisatakse mingis vormis santaaž

Kaevur Mati ja nuhk Albert

- Kiirelt arenenud tegevusala – andmekaevandamine (*data mining*; eriti popp termin seoses suurandmete teemaga). Muuhulgas sisaldab ka isikliku info hankimise võimalust objekti teadmata (näiteks teise inimese koduleheküljelt)
- Võimalik kokku panna Imre Perli loomingu sarnaseid andmekogusid (kes ei mäleta – tegu oli 90-ndatel ringlusse pääsenud illegaalsete isikuandmebaasidega)

Toimikuefekt

- Võrk soodustab info süstematiseerimist
- Kipub tekkima kiusatus koguda ka isikuandmeid
- Paljude firmade kliendiandmebaasid - toimikud?
- Riigivõim pole ka puhas poiss

Anonüümsus väljaspool Võrku

- Kes on järgnevad kodanikud:
 - Annie Mae Bullock
 - Jean-Claude van Varenberg
 - Reginald Kenneth Dwight?
- Paljudes ühiskonnaelu valdkondades on täiesti aktsepteeritav nähtus, kultuurielus isegi soositud (võimaldab loomingut objektiivsemalt hinnata)
- Vahel päästab autori naha

Igapäevane

- Haiguste testimine
- Mobiili kõnekaart
- Sularaha

Negatiivne anonüümsus

- Läbi aegade on anonüümkirju peetud Pahaks Asjaks
- Võrgu puhul suhtub traditsiooniline netikett üsna samamoodi – ehkki sõnavabadus on üks võrgu põhialuseid, siis anonüümsus (vähemal määral ka pseudonüümsus!) on halva maiguga
- Uuemal ajal on suhtumine hakanud veidi muutuma

Internetis

- Pluss:
 - Oluline roll vaba suhtluskeskkonna arengus
 - "On Internet, nobody knows you're a dog!" (Dogbert)
 - Vilepuhumise võimalus
- Miinus:
 - Autorsus- ja omandiküsimused
 - Rämpsulevi
 - Viha- ja lollpost

Arengust

- TCP/IP – paketasemel pole anonüümsus võimalik
- ISP = *Internet Surveillance Project ...?*
- Lihtsaim viis - kasutada "postkastina" teist inimest
- Võimalused võltsida meilipäist
- Anonüümsed e-posti- ja veebisüsteemid

Edastussüsteemid

- Johan "Julf" Helsingius ja anon.penet.fi (nn tüüp 0, sisuliselt pseudonüümne edastaja)
 - Pakkus ano- ja pseudonüümset meiliteenust
 - Kasutas seostetabelit
 - Krüpteerimist ei olnud
- Pandi kinni peale suurt kisa 1996. aastal (Londoni *Observer* süüdistas JH-t umbes 90% Interneti lasteporno edastamises), suur roll oli saientoloogidel

- Cypherpunk-tüüpi edastajad (tüüp 1)

- Jäik anonüümsus, mitte mingit vihjet kasutajale – vaid ühesuunaline edastamine
- Krüpteeritud sõnumi saatmine (edastaja dešifreerib)
- Aheledastus läbi mitme serveri - iga lüli "näeb" vaid eelmist

- Mixmaster-klass (tüüp 2)

- Vajab allalaetavat tarkvara
- Edastab sõnumid ühtse suurusega pakkidena, segab nende järjekorra ja krüpteerib
- Võimaldab kahepoolset sidet

- Mixminion-klass (tüüp 3)

- Eelmise laiemate võimalustega edasiarendus, krüpteerimine toimub iga edastussammu juures eraldi

Anonüümne surfamine

- Veebis saab kasutada anonüümsus*proxy*'t, mis lõikab ära veebiserverisse mineva kasutajainfo (proxify.com, snoopblocker.com), lisaks on tänaseks „privacy/porn mode“ kõigis uuemates veebilehitsejates
- Firmad nagu <http://www.ultimate-anonymity.com> - pakub nii anonüümset veebi, meili kui ka P2P-teenust
- Jällegi kahtpidi suhtumine

Digitaalraha

- Digitaalraha probleemid:
 - Kaasnevate protsesside ebaturvalisus
 - Kahesuunalise (ostja-müüja) anonüümsuse saavutamine
 - Kriitilist massi on raske saavutada
- Põhiline hirm on jällegi seotud privaatsusega

Kokkuvõtteks

- Ilmselt on filtreerimistehnoloogia praegune tase kasutamiseks ebapiisav – kahju on suurem kui kasu, eriti suur on oht võimu koondajana
- Privaatsus sarnaneb tulirelvade küsimusega:
 - Piirangud vähendavad juhuslike väärkasutuste arvu
 - Piirangud vähendavad ka ausate inimeste kaitsevõimet
- Eelkõige tuleks kogu valdkonda rohkem tutvustada ja teadvustada – üheksa korda mõõda, üks kord lõika

Aitab kah...
